

Azərbaycan və Türkiyə arasında ədəbi əlaqələrin ortaq kökləri var. İki ölkənin dil və mədəniyyətlərində mövcud olan oxşar xüsusiyyətlər ədəbi-bədii fikirlərin də yaxınlığında rol oynayıb. Xüsusən son vaxtlar bu əlaqələrin daha da möhkəmləndirilməsi istiqamətində qarşılıqlı görüşlər, beynəlxalq elmi-nəzəri konfranslar keçirilir, əsərlər, dissertasiyalar, monoqrafiyalar, analitik məqalələr və s. dərc olunur. Amma ziyalılar hesab edir ki, ədəbi əlaqələrimizin inkişafı üçün daha sistemli işlərin görülməsinə ehtiyac var.

ƏDƏBİ MÜNASİBƏTLƏRİMİZDƏ CANLANMA

"Azərbaycan deyiləndə dərhal ağılımıza şeir, ədəbiyyat, mədəniyyət və sənət gəlir. Bura tarix qoxuyan ölkə, muzeyləri, teatr və operası, aşiq deyişmələri, musiqisindəki ahəng və ruha toxunan yönələri ilə önə çıxır"- deyən **Türkiyənin Azərbaycandakı səfirliyinin mətbuat müşaviri Hüseyn Altın Alan**

zıldığı bütün coğrafiyalarda, o cümlədən Azərbaycan və Türkiyədə də milyonların qəlbinə sahib olmağı bacarıb". Müşavir qeyd edir ki, Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqələrimiz kimi ədəbi münasibətlərimizdə də böyük canlanma yaranıb. Ən əsası, şair və yazıçılar iki qardaş ölkə arasında rahatca gedib-gəl-

başqa istiqamətlərdə cərəyan edib, ideallarımız, ən azı, ideologiyamız fərqli, hətta bir-birinə qarşı olub. Müstəqillik ərəfəsində, müstəqilliyyənin ilk illərində əlaqələrimizi romantika seli sarmışdı və bu inersiya ilə yaxın vaxtlardək davam etdi, deyə bilərik. Nəhayət, romantika ilə yanaşı və getdikcə daha da dərinləşən öyrənmək, təhlil etmək keyfiyyətləri

"ayrımçı infrastruktur"a malik həmin o məktəbləşmiş "sağ" və "sol", ədəbi əlaqələrdə müəyyən suallar, problemlər də yaradırdı. Məsələn, solçu ədəbiyyatçılarla yaxın olan yazarlarımız sağçılar tərəfindən bir o qədər də isti məhəbbət görmürdü və ya əksinə

Bir də, bizim üçün əlimiz çatıb, ünmüz yetən - "gəzən türk dili" Nazim Hikmət fenomeni var(dı) və ədəbi əlaqələrin dünəni, yaxın keçmişi, qismən, bu günə də öz damgasını vurur. Sizi inandırım, Nazim Hikmət, (bütün öncəki öyrənilmə, sevgilər öz yerində) önəmli dərəcədə azərbaycanlı yazarların xatirələri, Azərbaycan nazimseverliyi mü-qabilində öz vətəninə yeni baxış, sevgi qazandı " Ə.Qoşalının fikrincə, Türkiyədə tanınmaq baxımından Bəxtiyar Vahabzadə ən bəxtli şairdir: "Onun haqqında əfsanələr dolaşdığına şahidəm. Təəvvür edin, "Sovet Azərbaycanı" yazarları bir yana, o boyda Hüseyn Cavid Türkiyədə Bəxtiyar Vahabzadə qədər tanınmır, sevilirdi O Hüseyn Cavid ki Türkiyə türkcəsinə uyğunlaşdırmağa ehtiyac yoxdur belə Yaxud Əhməd Cavad, Almas Yıldırım - onlar da yalnız milli azadlıq mübarizəsi illərində, müstəqilliyyənin ilk illərində sözün yaxşı mənasında dilə-dişə düşdü (Tanrı haqq dünyasında olan yazarlarımızın hamısına rəhmət eləsin!) Bax, ədəbi əlaqələr belə məsələlərə də ayna tutmaqdadır". Ədəbi cərəyan, üslub və milli, qeyri-milli ədəbiyyat söhbətinə toxunan Ə.Qoşalı bu istiqamətdə konkret adlardan söhbət açır: "Hələlik yeganə türk ədəbi nobelçisi Orxan Pamuk, habələ Əlif Şafak və b. "zədəli ideya"ya sahib tanınmış yazarlar bir yandan, İskəndər Pala, Nurullah Gənc, Turqut Özakman kimi sağçı yazarlar digər yandan - iki fərqli axına diqqət yetirdikdə, elə bil, onların tanıtdığı Türkiyələr eyni Türkiyə deyil. Sanki onlar eyni türkcənin, eyni ruhun daşıyıcısı deyil Bu da, bizim onlara münasibətdə ya "niyəsiz-necəsiz qucaqlamaq"mı, yoxsa, kimlərə, nələrə üstünlük verib, birincilik tanıyacağımız məsələsinə qarşımıza çıxarır. Doğrudur, adıçəkilən ədiblərin müəyyən əsərləri artıq uyğunlaşdırılıb, onlar haqqında müəyyən təsəvvür var, lakin mənəcə, yetərli elmi-tənqidi mü-nasibət hələ yoxdur. Əlbəttə, Sovet dönməində əzmkar fəaliyyət göstərmiş prof.dr. Abbas Zamanov, Xəlil Rza Ulutürk kimi aydınlarımızı rəhmət və şükranlıqla anırıq, ruhları şad olsun!

Akademiyanın Ədəbiyyat İnstitutu, "Vektor", "Kaspi", "Hədəf nəşrlər"i seriyasından, vaxtı ilə mənim başçılıq etdiyim Dünya Gənc Türk Yazarlar Birliyi tərəfindən, digər ayrı-ayrı nüfuzlu aydınlarımız - Xalq yazıçısı Anar, Xalq şairi Səbir Rüstəmxanlı, akademik Nizami Cəfərov, professor Ramiz Əskər, görkəmli şairlərimiz - Məmməd İsmayıl, rəhmətlik Məmməd Aslan və başqa ədiblərimiz və qurumlarımız tərəfindən görülmüş işlər vardır, heç birini unutmuruq, amma daha çox, daha miqyaslı və ardıcıl nəşrlərlə çıxış etməyə ehtiyacımız olduğunu da deməliyik". Ə.Qoşalı ayrı-ayrı qurum və təşkilatların, o cümlədən TÜRKSOY-un ədəbi əlaqələrin inkişafı istiqamətində bir sıra məsələlərə diqqət göstərməsini, xeyli yeni nəşrlərin meydana çıxmasını sevinclə qeyd edir: "Qardaş ölkə tərəfdən "Bəngü" yayınlarını özəlliklə qeyd etməliyik. Bəs gələcəyə yönəlik nələri deməliyik? Məncə, akademik nəşrlərə, özəlliklə antologiyalara ehtiyac var. İkinci bir istiqamət daha öncəki illərdə uyğunlaşdırılmış əsərlərdən ən önəmliyinə yeni bilgi və imkanlarla bir daha qayıtmaq lazımdır. Eləcə də, hələ bir-birimizin türkcəsinə qazandırılmamış, amma qazandırılmalı olan əsərlərin siyahısını tərtib edib, ardıcıl və urvatlı şəkildə bu işlərlə məşğul olmaq gərəkdir".

Təranə Məhərrəmov

Ədəbi əlaqələr dostluq körpüsü kimi

qeyd edir ki, Azərbaycanda hər kəs sənətin və ya ədəbiyyatın bir sahəsi ilə maraqlanır: "Ya bir musiqi aləti çalır, ya balet və ya teatrda çalışır, ya da şeir, roman, hekayə yazır. Bütün bu özəlliklərə sahib Azərbaycan ədəbiyyatının çox sağlam kökləri vardır. Bu baxımdan Azərbaycan və Türkiyə ədəbi əlaqələri çox güclüdür. Çünki bu iki ölkədəki ədəbiyyatlar eyni qaynaqlardan bəslənib. Orxon kitabələri, "Qudatqu-bilik", "Divani Lügəti-Türk", "Dədə-Qorqud hekayələri", "Koroğlu" dastanları bu ədəbiyyatın təməlini təşkil etdiyi kimi, Füzuli kimi bir düha da hər iki ölkədə meydana gələn ədəbiyyatın ən böyük təmsilçisidir". Müşavir bildirir ki, xalq ədəbiyyatının nümunələri olan aşıqların çalıb söylədikləri həm Anadoluda, həm də Azərbaycanda əsrlərdən bəri xalqın yaddaşında bu günə qədər daşınıb. Belə ki, Yunis Əmrə, Karacaoğlu, Aşıq Ələsgər, Tufarqanlı Abbas və b. söz ustadları hər iki coğrafiyada xalqın sevimlisi olub: "20-ci əsrin əvvəlində "Hop-hopname"ni yazan Sabir Azərbaycanda tanınıb sevilirdi qədər Türkiyədə də, İranda da tanınıb və sevilib. Bundan bir az əvvəl Namik Kamal, Təvfik Fikret və Şəmsəddin Sami Azərbaycanda da geniş oxucu kütləsi qazanıb. Hüseyn Cavidin yeri bambaşqadır". H.Altın Alan bildirir ki, iki ölkənin sovet dövrü ədəbi əlaqələrində durgunluq olub. Həmin dövrdə yalnız Moskvanın icazə verdiyi ölçüdə ədəbi əlaqələr qurula bilib: "Buna rəğmən Nazim Hikmət, Əziz Nesin, Rəşad Nuri bu dövrdə türkiyəli yazar və şairlər olaraq Azərbaycanda oxucularla əlaqə qura biliblər. Bəxtiyar Vahabzadə, Nəbi Xəzri də hələ sovet dövründə Türkiyədə tanınıb, oxunub. "Heydər babaya salam!"ı yazan təbrizli Məhəmməd Hüseyn Şəhriyar türkcənin danışılıb ya-

məyə başlamış, bir-biri ilə əlaqələr qurmuş və fikir mübadiləsi etmişlər: "Kitab, qəzet, dərgi yayımı sərbəst olub. İki ölkə ziyalıları bir-birlərinin əsərlərini asanlıqla əldə edə biliblər. Şeir, hekayə antologiyalar, cild-cild ensiklopedik nəşrlər yayımlanıb. İnternet və televiziya yayımlarının sərhədləri ləğv etməsi münasibətlərə fərqli bir təkən verib. Qeyri-hökumət təşkilatları və yaradıcı insanlar ədəbi əlaqələri gündən-günə genişləndirirlər. Ancaq bu sahədə dövlətlərimizin də daha sistemli və məqsədyönlü inkişafı üçün həyata keçirə biləcəyi işlər var. Bu istiqamətdə hansı işlərin görülməsinə müəyyənləşdirilməliyik".

ÖZÜNƏMƏXSUS ƏNƏNƏ, İNAM DOLU GƏLƏCƏYƏ MALİK

Beynəlxalq ALAŞ Ədəbi Mükafatı laureatı Əkbər Qoşalının fikrincə, Azərbaycan-Türkiyə ədəbi əlaqələri özünəməxsus ənənəyə, romantik "ən yeni tarix"ə, sabitləşməkdə olan "bu gün"ə və arzu, inam dolu gələcəyə malikdir: "Yaradıcı insanlarda da, oxucularda da sanki belə bir təsəvvür var ki, ən asan, ən tez qurulan əlaqələr Azərbaycanla Türkiyə arasında olan əlaqələrdir. Ancaq mən deyirdim, Azərbaycan-Türkiyə əlaqələri ən doğma, ən əziz əlaqələr olsa da, amma doğmalıq, əzizliyi sanıldığı qədər sadə deyildir. Ən azı ona görə ki, türkcələrimiz arasında bir sıra qrammatik fərqlər vardır və sanki tamamilə eyni dil olsa da, indiyəqədərki uyğunlaşdırmalarda, tələffüz aldışılarından irəli gəlmiş xeyli qüsurların olduğunu görürük. İllər boyu, ədəbi əlaqələrin də digər əməli çalışma sahələri kimi, az qala "sıfır səviyyəsi"ndək endirildiyi bəllidir. İkincisi, ədəbiyyatımız, ona bağlı təsərrüfatımız başqa-

də qazanmış olduq. Açıqı, sovet dövründə, obyektiv və subyektiv səbəblərdən, biz Türkiyə Cümhuriyyəti adına ədəbiyyatı kəm bilmişik - ya sosrealizmə uyğun gələn ədəbi nümunələr tirajlanıb ya da (necə deyirlər) "gərginlik yaratmayan nümunələr"lər " Ə.Qoşalının sözlərinə görə, qardaş Türkiyədə isə bizim "sosrealizm"dən mümkün qədər arınmış və arındırılmış nümunələr tirajlanıb - daha çox milli cizgidə, etnoqrafik planda, ozan-epos havasında olan əsərlər öyrənilib, öyrədilib: "Bu da təbiidir, ancaq yetərli deyil.

Əlbəttə, akademik çevrələr hər iki qardaş ölkədə müəyyən bilgilərə, materiallara malik olub, bununla belə, ümumoxucu miqyasında yetməzlik, çatışmazlıqlar danılmazdır: "Məsələn, Türkiyə Tolstoya, Dostoyevskiye, Puşkinə bir qədər gec vaxif oldusa, biz məlum gerçəkliklər səbəbi ilə, rus klassiklərini, sosialist ölkələrinin ünlü yazarlarını zamanında, ətraflı (bəlkə qədərindən artıq) öyrənə bilmişdik; buna qarşı, Türkiyənin Qərb ədəbiyyatını, ümumən dünya ədəbiyyatını senzurdan keçirməyə əlahiddə ehtiyac görmədən, mənimləmə imkanları bizdən öncələrdən olub. Bunları niyə deyirəm? Sıx əlaqələr yaranan kimi bizlər yalnız öz yazarlarımızın əsərlərini mübadilə etmədik - eyni zamanda, türkcələrimizə qazandırılmış əsərləri də mübadilə etmiş olduq. Məsələn, 2000-ci ildə Türkiyənin ünlü solçu şairlərindən biri mənəndən Səməd Vurğunun çevirməsində Puşkinin "Yevgeni Onegin"ini istədi və mən onu göndərdim. Eləcə də, biz bir çox çağdaş dünya yazarını qardaş ölkə, qardaş türkcə üzərindən əldə etdik. Bunlar öz yerində, bir də, Türkiyədə kəskin solçu, sağçı ədəbi ayrımı vardı (bu günlərdə bir qədər səngimmiş olsa belə), müəyyən